

2005, “Mülteci ve Kadın: Milliyetçi Beden Politikaları”, (Y. Uygun ile birlikte), *X. International Cultural Studies Symposium, EU, İngiliz Dili ve Edebiyatı Böl., British Council, 4-6 Mayıs, İzmir.*

**MÜLTECİ VE KADIN:
MİLLİYETÇİ BEDEN POLİTİKALARI**

H.Neşe ÖZGEN, Doç. Dr. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Böl. Bornova/ İzmir	Yakup UYGUN, MA Goldsmiths' College, Screen Documentary Dep., University of London
---	---

Türkiye, mülteci kadın ve çocuklara yönelik özel koruma hükümlerine yeni imza attı. Bu imzalar, gelenin siyasal haklarını eskiye oranla bir dereceye kadar koruma altına alabiliyor. Ancak pratikte, mültecilere özellikle kadınlara yönelik ayrımcılıkların sürdüğünü gözlemliyoruz.

Bu sunum, Yakup Uygun'un YURTSUZLAR adlı belgeselinden yola çıkarak, Türkiye'de kadın mülteciliğinin karşılanma biçimlerini tartışmayı hedefliyor. İran sınırından giren İranlı kadınlarla yapılmış olan bu belgeselde ve ayrıca Bulgaristan göçmeni Türk kadınlarla yapılmış olan çalışmalarda, Türkiye'ye mülteci ve kadın olarak girmenin ne kadar zor olduğunu gördük.

Bu sunumu yaparken, bu belgesel ve alan çalışmaları yoluyla, literatürde daha az değinilen bir konuyu da tartışmak istiyoruz: Kadın ve millet üzerindeki tartışmalar genellikle kadın bedeninin hakim millet tarafından massedilmesi üzerine dayanmaktadır. Burada ise, gelen kadınlar zaten hakim millettendiler. Yine de beden politikalarının milliyetçi bir nesnesi olmaktan ve hırpalanmaktan kurtulamıyorlardı. Bu tartışmayı beden, milliyet ve mültecilik üzerinden yapacağız.

Özet:

Bu metnin amacı kadın ve bunlar üzerinden yürütülen 'beden politikaları' sorununu aracı kılarak; 'kadın bedeni üzerinden ötekileştirilen ve ötekileştiren millet' kavramı üzerinde tartışmaktır. Şimdiye kadarki çeşitli çalışmalar, mültecilerin başka milliyetten olmaları nedeniyle. Ötekileştirildiklerini, itildiklerini, kadınlaştırıldıklarını, ikili sadakatler ağına ve veya yabancılaşma çemberlerine girdiklerini vb. ortaya koydu. Literatür bu ağların ve alta alma biçimlerinin nasıl baskı, onay ve itaat mekanizmalarıyla gerçekleştiğini anlatmaya çalışıyor. Ben de yaptığım çeşitli çalışmalarda, mülteci kadının alta düşürülme beçemleri ve mekanizmaları üzerinde çalıştım. Ama buradaki soru farklı bir soru: Burada gelenler Türk-türkik veya Türk Azeri, türk asıllıydı. Buna rağmen mülteci kadınların alta düşürülme stratejileri işlemekteydi.

Bu sunumu yaparken, bu belgesel ve alan çalışmaları yoluyla, literatürde daha az değinilen bir konuyu da tartışmak istiyoruz: Kadın ve millet üzerindeki tartışmalar genellikle kadın bedeninin hakim millet tarafından massedilmesi üzerine dayanmaktadır. Burada ise, gelen kadınlar zaten hakim millettendiler, aynı milliyettendiler, yani Türk ve Azeriydiler. Yine de beden politikalarının milliyetçi bir nesnesi olmaktan ve hırpalanmaktan kurtulamıyorlardı. Bu tartışmayı beden, milliyet ve mültecilik üzerinden yapacağız.

Bu içeriği tartışmak için iki materyali aracı kıldık: İran sınırından 11 Eylül sonrası giren mülteci kadınların Türkler içinde kendilerini nasıl hissettikleri ve Bulgaristan doğumlu Türklerin 1989 sürgünüyle geldikleri İzmir'de Türkler arasındaki duyguları üzerine iki çalışma. Bu iki durumdaki kadınların uygulamalarını izleyerek, neden milliyetçi ırkçı politikaların bedene dönük olduğunu ve neden bu bedenin kadın bedeni olduğunu anlamaya çalıştık

BULGARİSTAN ÇALIŞMASI

Eylül 2002 tarihinde İzmir'de başlatılmış olan ve "1989 Sonrası Bulgaristan'dan Göçeden Türklerin Uyum sorunları" başlıklı Proje çerçevesinde New Bulg. Uni. Dep. Of Ant ile bir çalışma yapıldı.

KAPSAMI

1989-1994 arasında Türkiye'ye politik ve ekonomik göçmen olarak girmiş Bulgaristan doğumlu Türklerden İzmir'de olanların 449 tanesiyle görüşmeler yapıldı. Bunların 239u erkek 210 u kadındı.

KADIN ÖRNEKLEMİ

Bu çalışmada kadınların kendilerine dair düşüncelerini fazlaca ifade edemediklerini ve bazı düşüncelerini söylemekte zorlandıklarını farkettilik. Bu andan itibaren özel görüşmelere alınan kadınların Türkiye'den ve Türklerden özellikle yakındıkları konu cinsiyetçi davranışlar ve cins ayrımcılığı oldu. Ama bunun ötesinde kadına yönelik özel aşağılama sözcükleri ve Bulgaristan göçmeni kadınlar için üretilmiş özellikle cinsel olarak aşağılayıcı terimler olduğunu bildirdiler.

Bir örnek olarak 40 yaş üzeri kadınların daha çok tesettüre girmiş olmaları verilebilir.

Kadınların kendilerini tanımlamak için kimlik göstergesi olarak kullandıkları cümlelere bakıldı:

ÇÜNKÜ bir çalışmada emotional durumu anlayabilmenin yolu öncelikle semantik bir çözümleme yapabilmektir.

“Temizlik, hoşluk,
bilgiliyiz eğitimliyiz buradakiler cahil
Biz orada milliyetçiydik, burada devrimciyiz,
Türkiye çok stresli
Biz Türk olmayı hakettik.
Bize gavur dediler.

Önceleri Bulgaristan'daki gibi gece vakti yürüyüp işe gidiyordum. Sonra arkamdan önümden dedikodu ettiklerini farkettilim.

Sarkıntılık ve para teklifi hikayeleri
Ben buradaki kadınlar için çok üzülüyorum”

Söylemin kategorilendirilmesiyle üç grup çıktı: “temizlik” (Beyazlama) (Chloracing) (sterilasing)“İyi eş ve anne olma” “Eğitim ve modernlik”

Temizlikle ilgili takıntılar had safhada. Ev düzeni, eş ve aile beraberliği, ailenin bütünlüğü gibi bütün konularda, temizlik ana unsur.

İki tarafta da öteki olmanın ezikliğini giderme biçimi, temizlik, Türklük ve modernliğe sarılmak.

SONUÇLARA DAİR

Bulgular:

Göçmen statüsü Türkiye’de aşağılanan bir statü. Mültecilik ise yeni bir kategori olarak karşımızda.

(1980’DEN SONRA 5 önemli göç:

1988 51 bin Iraklı

1989 44 bin Bulgar

1991 460 bin Iraklı

1992 25 bin Bosnalı

1999 10 bin Kosovalı)

Mültecilerin prestij rankları öncelikleri neye göre belirlenir? Geline yer, ülke, ülkenin uluslararası statüsü, ülkenin Türkiye nezdindeki prestiji, gelme biçimi (kaçak, yalan beyan, sahte belge vb.) geliş yolu (havayolu, yürüyerek karayolu, araçla karayolu, deniz, paralı/parasız), giriş koşulları (sürgün, toplu sürgün, suçüstü, teslim vb.), geliş nedenleri, gelenin dini, mezhebi, cinsiyeti, medeni hali, yaşı ve mesleği gibi yüzlerce kategori, mültecinin sadece hukuki statüsünü değil fakat asıl önemlisi sosyal prestijini belirlemektedir.

Mültecilerin kadın ve erkek olmalarından ziyade geldikleri ülkeler ve dinleri önemli. Yani Müslüman ve Hıristiyan olmaları onların mültecilik statülerini ilk olarak belirleyen unsurlardan birisi.

Örneğin, yazılmamış bir biçimde Bosnalı müslümanlar ve Yugoslav göçmenleri, hem Hıristiyan mültecilerden (Nijerler, Hintliler vb.) hem de Sudanlı müslümanlardan ve İranlı müslümanlardan daha prestijlidir. Bu statülerin sıralanışında dönemlik bazı değişmeler olmuştur: Örneğin: 1950 yıllarında Türkiye’ye Bulgaristan doğumlu Türklerin göçüne karşı tutumlarla, 1989 göçünün tutumları ve 1996 göçüne karşı tutumları aynı değildir. Yine bu babdan olarak, Hıristiyan ve kadın Ukranalı mülteciye karşı tutumlarla, Hindu ve kadın mülteciye karşı tutum da aynı değildir

Ancak hepsinde ortak olan iki önemli nokta vardır: Bu karmaşanın içinde iki temel sabit var:

1. DDoğu'dan gelen mülteciler, her zaman Batı'dan gelenlerden daha aşağı sayılmaktadır (Sovyetlere karşı geliştirilen bir tutum olarak BM 1945 yılına kadar Kıta Avrupası ülkelerine gelecek olan mülteciler için özellikle bir kabul maddesi koymustu. Ancak bu tarihten sonra bu madde kaldırıldı. Mülteci kabullerindeki bu gevsetmenin, sadece Sovyet bloklarından gelenler için değil fakat dünyanın her yerinden gelen mültecilerin kabul edilmesini zorlayan sivil örgütlerin çabaları sonucu olduğunu düşünmeliyiz. Ancak Türkiye BM'ye uyararak kabul ettiği bu maddeyi, daha sonra kaldırmadı ve bazı ülkeleri ikinci sınıf ya da kabul edilemez mültecileri sınıflandırmak amacıyla kullandı)
2. KKadın mülteciler her zaman erkek mültecilerden aşağı sayılmaktadır.

Burada bizim sorularımız **neden kadınlar üzerinden böyle bir tutum yürütülüyor ve bunu neden sokaktakiler yapıyor?**

Bu kadınların sürekli olarak aşağılanması, bir üste çıkmalarının engellenmesi amacını mı güdüyor?

Burada esas mesele, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşının, son dönem mültecilere karşı tutumlarının daha çok devlet benzerli olması. Yani devlet katında muteber ülke ve süreçleri benimsiyor görünüyor.

Bu iddianın çıkışına bakmalıyız.

Yuval-Davis modernin içinde bu kadınların aşağılanmasının bir tür mimicry olduğunu belirtiyor. Diğer bir deyişle sömürgecilerin davranışlarının doğrudan taklidinden söz ediliyor. Bu anlamda sömürgecilerin aşağılayan ve kadınlaştıran davranışları, Avrupa-dışı kültürde dayatmalar sonucundan çalışıyor ve kadınlaştırmmanın bir kültürü aşağılama yollarından birisi olarak öne sürüldüğünü görüyoruz.

Yuval-Davis vatandaşlık üzerinden ilerleyen yeni tartışmalarda, ırkçılığın sosyal ve ekonomik olduğu kadar kültürel ayrımlarla da beslendiğine

dikkati çekiyor (Y-D, 2001:13) Sömürgeleştirmenin en belirgin kalıplarından birisinin, sömürgeleştirilen milletin kadınlaştırılması olduğunu, sömürgecinin temsilen yarattığı 'kadın' üzerinden bu süreci yürüttüğünü (Yeğenoğlu, 2003:,136-156); hatta bizahiti 'diğeri'nin kadınıni kendi temsilleriyle yeniden yaratarak, bu kalıplar üzerinden, milliyetin aşağılanma ve yüceltme kalıplarının pekiştiğini söyleyen bir geleneksel 'sömürgecilik' literatürü var¹.. Tamamı, baskın milletin ezileni kadınlaştırmasının çeşitli boyutlarda örnekleriyle dolu.

“Deleuze ve Guattari'nin Anti-Oedipus'ta psikanalitiğin, zihnin kategorilerinin evrenselliğinden değil de, tamamen Batılı yapıları dayatma sonucunu doğuran sömürge tarihinden dolayı Avrupa-dışı kültürlerde de çalıştığı şeklindeki mülahazaları bu türden bir bağlantı için bir olasılık olabilirdi”².

Oysa örneğin Homi Bhabba psikanalizin sömürge hitabında basitçe kendini tekrarlayacağı varsayımlarını sorgular. Bhabba' şöyle bir açılım sunuyor: fetişizm mecazları-eğretileme ve düzdeğişmece ile imgeselin elinde hazır olan narsis ve saldırgan teşhis biçimlerinin karmaşık bir eklemlenmesidir. O halde basmakalıpçı ırki söylem bir hiçtir anlamı yoktur.

Bhabba bilginin üretimi için nasıl bir kalıplar alanı yaratıldığına dikkati çekiyor. Sömürge söyleminin hedefi, sömürgeleştirileni ırki köken temelinde bir soysuz türler topluluğu olarak kurgulamaktır ki bundan maksat istilayı meşrulaştırmak ve idare ve emir sistemleri tesis etmektir³.

Ancak Bhabba da bu mekanizmanın araçları üzerinde fazlaca ilerlemez. Hemen taklit (mimicry), melezeleşme ve paranoya modellerine geçer.

Ancak bu kalıplar, neden kendi milliyetinden olduğu su götürmez bir grubun kadınlarını ötekileştirdiğini yeterince açıklamıyor, Ötesinde, bu ötekileştirme yollarını ve bunu bunu hangi güce dayanarak yapabildiğini de sormuyor. Yine benzer olarak neden bu şehrin insanların özellikle de

¹ Bkz. Young (2000), ve hatta Fanon.

² Young, R., 2000, Beyaz Mitolojiler, Bağlam Yay., s: 225

³ Bhabba, H., 1983, Difference, Discrimination and Discourse of Colonialism, The Politics of Theory (içinde) Francis Barker et. Al., Colchester, Uni. Of Essex: 199.

erkeklerinin, kendi kadınlarından güçlü gördükleri kadınları namusa atfedilen olumsuz stereotiplerle özdeşleştirdiğini de açıklıyor.

Bu örneklerde tüketilen beden değil, beden imgesi ile kapatılmış olan milliyetler ve milli olandır. Milli olan, yani kendi milletine ait olanın bir yandan alabildiğine yüceltilirken, kadınların milliyetlerinin sürekli daha aşağı görülen aşağılanan milliyete atfedilmesi önemli bir bulgudur: "Ortadoğu toplumlarında kadının durumunu anlatan yazarlar bu toplumlarda varolan bizimki/öteki kadın tiplerinden sıklıkla söz ederler". Özbay, Mernissi'nin Fas toplumu, Al-Hayyat'ın Irak üzerindeki çalışmalarını ve Abu Lughod'un Mısır çalışmasını örnek vererek şöyle diyor. "Bu tartışmalarda odak, şeref ve namus üzerinedir. 'Bizimkilerin' namusunu, özellikle bekaretini korumak, erkeğin şerefli olabilmesi için ne kadar önemliyse, ötekileri de bir cinsel nesne olarak görmek erkek için o kadar doğaldır. Bizimkiler aile, akrabalık hatta bazen komşuluk sınırları içinde kalan kadınlardır. Ötekiler ise bu sınırların dışındakiler, dışardakiler." (Özbay, (2002:16).

Bütün bu anlatılar yine NEDEN? Soruunu yükselterek sormaya engel değil

NEDEN ÖTEKİ KADINLARI AŞAĞILAMAK BU MİLETİN İŞİNE YARIYOR? NEYİ YÜCELTIYORLAR?

Bu sorunun cevabı, Türkiye'de son dönemlerde yükseltelen kimlik politikalarında ve devletin içeriğinde aramak gerekiyor. Milletlin ilerletilme süreçlerinde, içerilecek gruplar ve dışarıda bırakılacaklar üzerine hangi tartışmaların yapıldığına bakmak gerekiyor: Türkiye'de kimlik, devlete yakın ve ondan pay alan milliyettir.

Türkiye'de beyaz olmanın yolu, devletin o anda elinde tutan gruba yakın olmak anlamına geliyor. Böylece devletin içinde iktidarın odaklarından pay almak olanaklı hale geliyor. Ya da daha doğrusu, ayakta kalmanın en minimum hallerinden biraz pay kapabilmenin en acıklı biçimlerine kadar vatandaşlık rejimi, devletteki oluşumları onaylamaktan, arka çıkmaktan ve kendi vatandaşlık rızası üzerinde pazarlık etmekten geçiyor. Azaldua buna **mestizaje** kimlik diyor: Yani, bir durumu ya da ötekini bir ideolojinin değil, salt

çıkara bağılı kaygıların bir süreci olarak hepsini kabul eden, sırasında pazarlık konusu yapan ve gerektiğinde daha sonra kullanılmak üzere birbirine en zıt ideolojileri dahi sıraya koyan bir vatandaş tipi:

Ancak bu vatandaşın tek yolu kendi dışındakilerin de aynı durumdan yararlanmasını engellemek. Böylece hatred benzeri bir aşağılama milliyeti beslemektedir (benzer süreçler için bkz. Max Planck Inst. Antr. Dep. Schlee, Elwert, Beller-Hann, von Ufford, Hobart, Weyland, haneke vb. antr. Çeşitli çalışmalarında, çıkar gruplarından pay alabilmenin ve iktidar pazarlığında kendi kimliğini tanımlayabilmenin yolları olarak nasıl nefret benzeri duygulanımların geliytirildiğini gösterdiler. Elwert örneğin buna örnek olarak, Alevilik-sunnilik çatışmasını ve Türk-Kürt çatışmasını veriyor.